

LATIJN OP SCHOOL

Schijnredenen ontmaskerd

Latijn hoort niet thuis op school, betoogde VRT-wetenschapsman Lieven Scheire in een recent debat. Zijn argumenten worden wel vaker gebruikt om het vak Latijn aan te vallen. Maar ze raken kant noch wal, toont Koen De Temmerman (UGent) aan met behulp van ... de klassieke retorische traditie.

De oude Grieken vonden de discipline uit die in kaart brengt hoe overtuiging werkt: de retorica. De Romeinen vulden hun leer aan. Ze is vandaag een van onze vele antieke culturele erfenissen. Een onderdeel van de antieke retoriek is de leer der drogredenen. Aristoteles, de vader van de retorische theorievorming (4de eeuw v. Chr.), stelt dat doeltreffende argumentatie 'iets aantoot of schijnt aan te tonen'. Anders geformuleerd: argumenten kunnen overtuigen, ook als ze logisch gezien niet kloppen, zolang het publiek er maar geen graten in ziet.

Psychologisch onderzoek geeft hem gelijk: we trekken vaak intuïtieve conclusies in tegenspraak met rationele logica. Drogredenen (of schijnredenen of sofismen) maken van die neiging gebruik: het zijn redeneringen die op het eerste gezicht aannemelijk lijken maar logisch gezien geen steek houden. Als deze redeneringen onbewust worden ontwikkeld, noemen we ze denkfouten.

Drogredenen sluipen vaak binnen in het maatschappelijk debat, soms in onverwachte contexten. Van wetenschapscommunicatoren bijvoorbeeld verwachten we dat ze zich met logisch coherente redeneringen tot hun publiek richten. Een voorbeeld van het tegendeel is een recent betoog van VRT-wetenschapscommunicator Lieven Scheire over Latijn op de middelbare school. 'Latijn in het secundair, dat slaat eigenlijk nergens op', tweette hij afgelopen voorjaar naar aanleiding van een artikel in de krant *De Standaard*. Enkele dagen later lichtte hij in het programma *Hautekiet* op Radio 1 zijn standpunt toe. Scheires argumentatiestrategieën in dit radio-interview (te beluisteren op www.radio1.be, zoeken op 'Lieven

◀ **Aristoteles,
de vader van
de retorische
theorievorming.**

Scheire' en 'secundair onderwijs') bieden een kristallisatie van drogredenen (of denkfouten?) die wel vaker worden gebruikt om Latijn in schoolcurricula aan te vallen. Zelden worden ze herkend.

Compositie en divisie

Scheires argument waaruit moest blijken dat Latijn niet thuishoort in ons onderwijs, was dit: de richting Latijn, die 'gigantisch veel tijd' ('duizend uren') in beslag neemt, is een 'heel specialistische studie' en past daarom niet in de algemene vorming die we met onze humaniora nastreven. Nog los van de vraag hoe specialistisch Latijn is (is wiskunde of Frans 'minder specialistisch?'), houdt deze redenering formeel geen steek. Ze is een schoolvoorbeeld van een compositie- en divisiedrogreden: eigenschappen van delen van een geheel worden zonder meer toegeschreven aan het geheel zelf, of omgekeerd. Een ander voorbeeld maakt duidelijk hoe absurd dit soort redenering is:

*Alle onderdelen van de machine zijn licht,
dus de machine is licht (compositie)
De machine is zwaar, dus alle onderdelen
van de machine zijn zwaar (divisie)*

Scheires redenering werkt op dezelfde manier. Zijn impliciete (maar foutieve) aanname is dat in een onderwijsstelsel gericht op algemene vorming ook elk individueel vak algemeen is of moet zijn. Latijn is dat niet, stelt hij, en 'dus' moet het eruit. Dat klopt uiteraard niet: ons onderwijssysteem kan algemeen vormend genoemd worden omdat het vele diverse vakken aanbiedt, niet omdat elk vak algemeen van aard is. Je zou zelfs kunnen argumenteren dat Scheires observatie een argument pro Latijn is: het verwijderen van Latijn (of welk ander vak dan ook) zou leiden tot een minder algemeen curriculum.

Shifting ground en ad consequentiam

Kort na deze opener stelt Scheire voor om Latijn 'niet af te schaffen, want dat zou zeer hevige reacties uitlokken', maar om ook een andere sterke richting te voorzien, zonder Latijn. Hier speelt een ontwikkelingsstrategie die de *shifting ground* genoemd wordt: als je oorspronkelijke stelling niet houdbaar is of moeilijk te onderbouwen, verlaat je die en kies je een standpunt dat makkelijker te beargumenteren is. Zo ook Scheire hier: zijn initiële standpunt ('Latijn hoort niet thuis in de humaniora') en zijn herziene standpunt ('een andere sterke richting voorzien, naast Latijn') zijn logisch volledig incompatibel, maar de laatste stelling ligt, zo kunnen we aannemen, minder gevoelig bij een groot deel van zijn publiek. Het effect is spectaculair: Scheire kan voor de rest van het interview het debat over zijn oorspronkelijke stelling ontwijken, hoewel het wel die stelling was (en niet zijn herziene) waarvoor hij in de VRT-radiostudio was gevraagd.

Bovendien is het aangehaalde argument om Latijn toch maar niet af te schaffen, eveneens sofistich. 'Dat zou zeer hevige reacties uitlokken' is een *argumentum ad consequentiam*: de geldigheid van een stelling ('Latijn

hoort toch thuis in het onderwijs') wordt onderbouwd door uit te gaan van de wenselijkheid van het gevolg of, zoals hier, de onwenselijkheid van het gevolg van het tegendeel (hevige reacties willen we niet). Het is hetzelfde als betogen dat de evolutietheorie van Darwin onaanvaardbaar is omdat zij zou betekenen dat we dan allemaal slechts een soort apen zijn.

Stromannen ad nauseam

De *shifting ground* heeft in de leer der drogredenen een tegenhanger: de stromanredenering. Ook deze drogreden leidt de aandacht van het publiek af, niet door het eigen standpunt bij te stellen (zoals de *shifting ground*) maar door dat van de gesprekspartner te verdraaien alvorens het aan te vallen. Je weerlegt dus iets wat de gesprekspartner niet heeft beweerd maar creëert precies door die weerlegging de indruk van wel. Een voorbeeld: Scheires gesprekspartner (de Vlaamse muzikant Axl Peleman) wijst erop dat Latijn ook een zeker praktisch nut heeft omdat het je helpt bij het studeren van vreemde talen. Zijn gedachtegang is als volgt:

- (1) *Wie Latijn studeert, wordt daarmee voorbereid op de studie van vreemde talen;*
- (2) *Gegeven dit praktisch nut (1), is de studie van Latijn zinvol.*

Scheires repliek luidt: 'Latijn bereidt uiteraard voor op de studie van vreemde talen. Maar besteed je dan ook duizend uren minder aan de studie van die talen zelf?'. De onderliggende redenering is: als het antwoord op die vraag 'ja' is, is Latijn zinvol; indien 'nee', dan niet. Dit lijkt een weerlegging van Pelemans gedachtegang. Maar eigenlijk zijn hier twee stromanredeningen aan het werk (meer bepaald ontkenningen van het antecedent). Ze verdraaien haast onmerkbaar de stappen van Pelemans gedachtegang (ook de eerste stap, waarmee Scheire zich nochtans expliciet akkoord verklaart) om ze dan te weerleggen:

(1') Scheires repliek suggereert: Als het antwoord op mijn vraag 'nee' is, studeer je beter meteen die vreemde talen zelf, zonder de omweg via Latijn. Dit weerlegt iets wat Peleman nooit beweerd heeft, namelijk dat Latijn noodzakelijk is om (snel) vreemde talen te leren. Pelemans bedoelde voldoende voorwaarde (Wie Latijn studeert, ...) wordt impliciet tot een noodzakelijke voorwaarde vervormd (alleen wie Latijn studeert, wordt snel

▲ Deze drogredenen zullen we snel doorprikken. Maar als het complexer wordt, laten we ons makkelijk vangen.

▲ Latijn kan helpen bij het leren van andere talen. Maar dat is niet het enige voordeel.

voorbereid op de studie van vreemde talen) en enkel die laatste wordt weerlegd: nee, je kan het ook (en wellicht zelfs sneller) zonder Latijn.

(2') De rest van de redenering is makkelijk aangevuld: als het ook kan zonder Latijn (1'), is Latijn niet zinvol. Opnieuw wordt Pelemans bedoelde voorwaarde (Latijn is zinvol omdat...) vervormd tot een noodzakelijke voorwaarde (Latijn is zinvol alleen omdat het – als enige vak (1') – dit praktisch nut heeft). En opnieuw wordt enkel die laatste weerlegd: Latijn is niet de enige/snelste manier (1'), en is dus niet zinvol.

Maar Peleman heeft uiteraard nooit beweerd dat de voorbereiding op andere talen de enige (of zelfs maar belangrijkste) reden is waarom Latijn zinvol is; wel dat het een van vele redenen is. Pelemans argument pro Latijn wordt dus hoegenaamd niet weerlegd; alleen wordt de indruk gewekt dat dat wel gebeurt als het antwoord op Scheires vraag 'nee' luidt, en dat Latijn in zijn totaliteit in dat geval overbodig is.

Dezelfde (dubbele) stromanredenering werd in het interview herhaald telkens als het ging over het onmiddellijke 'nut' van Latijn: inzicht in de structuren van andere talen, nomenclatuur in de biologie/geneeskunde, het opdoen van historische/culturele kennis, het ontwikkelen van een analytisch vermogen, etc. Zo'n herhaling is een *ad nauseam* (letterlijk 'tot misselijkheid toe') drogreden: je wekt de indruk dat je redenering klopt, niet door er inhoudelijke argumenten voor aan te brengen maar door de redenering zelf vaak genoeg te herhalen zodat

ze 'blijft hangen' bij het publiek. Ironisch genoeg brengt precies deze herhaling ook een evident rekenkundig probleem van Scheires redenering aan het licht: steeds opnieuw zou hij dezelfde 'duizend uur' van Latijn inzetten voor het verwerven van telkens een andere vaardigheid, wat uiteraard onmogelijk is (je kan een euro geen twee keer uitgeven).

Vruchtbaar debat

Al deze drogredenen bleven onder de radar van de interviewer en de gesprekspartner. Het suggereert dat we er als luisteraars misschien wel psychologisch receptiever voor zijn dan we zelf graag toegeven. Maar enkel het gebruik van geldige argumenten kan tot een vruchtbaar debat leiden. De antieke retorische traditie heeft ook vandaag nog een rol te spelen in maatschappelijke debatten die de publieke opinie mee vorm geven. Aristoteles gaf zelf aan dat een van de doelstellingen van zijn *Rhetorica* defensief van aard was: je moet de onderliggende dynamiek van overtuiging kennen, stelde hij, al is het maar om ze te kunnen onderkennen bij wie ze gebruikt, en die persoon van antwoord te kunnen dienen. Bijna 2.400 jaar later blijkt dat advies allerminst aan relevantie te hebben ingeboet. ■

Een uitgebreide versie van dit artikel is te vinden op het Eos-blogportaal www.SciLogs.be

Koen De Temmerman is onderzoeksprofessor antieke retoriek en historische Europese letterkunde aan de Universiteit Gent.